

М. О. Солдак,

кандидат економічних наук,

ORCID 0000-0002-4762-3083,

e-mail:soldak@nas.gov.ua,

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ СТАРОПРОМИСЛОВИХ ТЕРИТОРІЙ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

Вступ. Старопромислові центри, особливо в Східній Європі, виникли, переважно, в епоху промислових переворотів минулого та не відреагували своєчасно на зміни глобальних економічних тенденцій неоіндустріального виробництва. Інтеграція до світового ринку, перехід до ринкової економіки призвели до занепаду традиційних галузей промисловості, що змусило національні та наднаціональні уряди шукати нові економічні інструменти підтримки розвитку територій. Нині Європа створює шляхи у напрямі до сталої, зеленої та цифрової промислової екосистеми [1], яка передбачає мобілізацію значних коштів для реалізації механізму справедливого переходу (англ. Just Transition Mechanism) [2] для вуглеродомістких територій, оскільки вони продовжують трансформацію галузей відповідно до світових тенденцій промислового розвитку. Процес ревіталізації (англ. re-vitalization – поживлення, відродження) старопромислових територій має базуватися на справедливих, інклюзивних, соціально та екологічно прийнятних підходах, з урахуванням економічної доцільності, пріоритетів смарт-спеціалізації регіону. Такі підходи потребують наукового обґрунтування, урахування передового світового досвіду, тематичних досліджень та широкої участі місцевих та регіональних зацікавлених сторін.

Старопромислові території України і раніше стикалися з проблемами в економічній, соціальній, житлово-комунальній та екологічній сферах, які виникли внаслідок втрати профільними галузями ринків збуту, збитковості та припинення виробничої діяльності. Всі ці фактори загострилися в умовах воєнного стану. Нові виклики потребують чергового переосмислення концептуальних положень ревіталізації старопромислових територій, але на нових для України принципах стратегічного планування розвитку регіонів – смарт-спеціалізації.

Метою статті є узагальнення сучасних поглядів на переосмислення підходів до розвитку старопромислових територій у Європейському Союзі та визначення напрямів відновлення старопромислових територій України в контексті Глобальних цілей та реалізації стратегій смарт-спеціалізації в умовах повоєнного відновлення.

Особливості політики смарт-спеціалізації для регіонів, які відстають

Зарубіжні публікації вказують на відродження наукового інтересу до (колишніх) старопромислових територій [3; 4], що пов'язано, зокрема, з політичними мотивами, а саме – поведінкою виборців в регіонах Північної Англії на референдумі з Brexit [3]. А. Rodríguez-Pose назвав такі території «місцями, які не мають значення» (англ. places that don't matter), звертаючи увагу на глибокі соціальні коріння (зубожіння, економічний занепад, відсутність можливостей для подальшого розвитку) значного невдоволення їх мешканців та «бунту проти status quo» [4]. Автори наголошують на необхідності такої політики територіального розвитку, яка б урахувала особливості місця, була зосереджена на використанні внутрішнього потенціалу та наданні можливостей розвитку людям, які живуть у «місцях, які не мають значення» [4].

Частково цю проблему мала вирішити смарт-спеціалізація (англ. Smart Specialisation Strategy, S3), яка була покладена в основу стратегії зростання Європейського Союзу (ЄС) «Європа 2020». S3 полягає у баченні потенціалу регіонального зростання в існуючих місцевих можливостях [5; 6; 7]. Мета смарт-спеціалізації полягає не в тому, щоб зробити економічну структуру регіонів більш спеціалізованою (тобто менш диверсифікованою), а в тому, щоб максимально використовувати існуючі сильні сторони, виявити приховані можливості та створити нові платформи, на яких регіони можуть формувати конкурентні переваги у сфері високої доданої вартості. S3 виходила з ідеї, що регіони ЄС мають різні економічні та інституційні структури, які формують можливості для їхнього майбутнього розвитку [8]. Вона виникла як протилежність політики «одного розміру для всіх», яка піддавалась критиці через фінансування держав, а не окремих регіонів, та модних галузевих цілей, а не реалістичних промислових відкриттів [9].

У зв'язку із тим, що S3 націлена на промислову реструктуризацію регіонів на основі підтримки нових перспективних видів діяльності (технологій, винаходів), що сягають корінням у власні бази знань регіонів [10], вона викликала інтерес у зв'язку з необхідністю відродження так званих регіонів, які від-

стають (*lagging regions*) [11; 12]. (Колишні) старо-промислові регіони розглядаються як особливий вид регіонів, які відстають. Їх розвиток пов'язаний із довгостроковими проблемами реструктуризації та деіндустріалізації [11]. Вони, як правило, мають низький інноваційний потенціал і можуть характеризуватись галузевою структурою, заснованою переважно на низькотехнологічних секторах чи сільському господарстві, або труднощами, пов'язаними з їхньою віддаленістю від економічних, політичних та фінансових центрів.

З метою надання більш цілеспрямованої технічної допомоги для підтримки регіонального розвитку у 2015 р. була започаткована так звана Ініціатива регіонів, які відстають (англ. *Lagging Regions Initiative*). В її рамках визначено дві категорії:

регіони з низьким доходом, тобто регіони з ВВП (валовий внутрішній продукт) на душу населення нижче 50% від середнього по ЄС (розташовані у Східній Європі – у Болгарії, Угорщині, Польщі та Румунії);

регіони з низьким зростанням, які є регіонами «старих» держав-членів ЄС, де показники ВВП на душу населення нижчі за 90% від середнього по ЄС,

і не наблизилися до середнього по ЄС за останнє десятиліття (розташовані на півдні Європи – в Італії, Греції, Португалії та Іспанії).

У цій роботі проведено аналіз розвитку європейських регіонів, які відстають – учасників проекту JRC RIS3 Support to Lagging Regions, який реалізовувався з травня 2016 р. по лютий 2018 р. за підтримки Об'єднаного дослідницького центру (англ. *Joint Research Centre, JRC*). Опис проекту, його мету та завдання розміщено на платформі S3 [13]. Основними цілями JRC RIS3 Support to Lagging Regions є надання підтримки реалізації RIS3 у вибраних регіонах з низьким рівнем зростання та регіонах з низьким рівнем доходу в країнах-членах ЄС, а також розробка наскрізного підходу до ключових питань щодо зростання та управління в таких регіонах. Документ спирався на заходи підтримки та позитивні результати попереднього проекту JRC щодо вдосконалення та реалізації стратегії RIS3 у грецькому регіоні Східна Македонія та Фракія (*Anatoliki Makedonia, Thraki*).

В таблиці дані представлені з 2011 по 2020 р., тобто охоплюють допрограми та програмний період S3 – з 2014 по 2020 р.

Таблиця

Деякі показники розвитку регіонів, що відстають – учасників проекту JRC RIS3 Support to Lagging Regions (середні за період 2011-2020 рр.)

Регіон NUTS2	ВВП на душу населення відносно середнього показника ЄС	Темп росту ВВП	Валові витрати на дослідження та розробки
27 країни ЄС (з 2020 р.)	100,0	1,16	0,69
Регіони з низьким доходом			
Severen tsentralen (Болгарія)	16,8	1,6	0,3
Croatia (Хорватія, національний рівень)	40,7	1,2	0,9
Észak-Alföld (Угорщина)	27,4	1,4	1,0
Lubuskie (Польща)	16,7	1,3	0,3
Kujawsko-Pomorskie (Польща)	33,7	1,4	0,5
Warminsko-Mazurskie (Польща)	29,5	1,3	0,5
Podlaskie (Польща)	31,1	1,3	0,7
Nord-Vest (Румунія)	21,8	2,2	0,3
Centru (Румунія)	28,9	1,8	0,3
Nord-Est (Румунія)	19,0	2,0	0,3
Sud-Est (Румунія)	25,7	1,8	0,1
Sud - Muntenia (Румунія)	24,1	1,6	0,4
Bucuresti - Ilfov (Румунія)	71,9	1,7	1,0
Sud-Vest Oltenia (Румунія)	22,9	2,0	0,2
Vest (Румунія)	32,0	1,7	0,4
<i>Середні значення по групі</i>	29,5	1,6	0,5
Регіони з низьким зростанням			
Kentriki Makedonia (Греція)	46,2	0,9	1,0
Anatoliki Makedonia, Thraki (Греція)	41,4	0,8	0,7
Dytiki Ellada (Греція)	43,5	0,8	1,3
Puglia (Італія)	64,5	1,0	0,8
Campania (Італія)	64,5	1,0	1,2
Algarve (Португалія)	67,0	1,2	0,4
Alentejo (Португалія)	58,7	1,2	0,6
Centro (Португалія)	55,2	1,2	1,3
Norte (Португалія)	53,8	1,3	1,5
Extremadura (Іспанія)	60,6	1,1	0,7
<i>Середні значення по групі</i>	55,5	1,1	0,9

Розраховано та складено автором за: [14-16].

Середні показники за десятирічний період з 2011 по 2020 р., які представлено в таблиці, в цілому дають уявлення щодо розвитку регіонів, які відстають. Перша група характеризується низьким рівнем ВВП на душу населення, темпами зростання цього показника вище за середніх по ЄС, низькими валовими

витратами на R&D. В другій групі регіонів рівень щорічного зростання ВВП на душу населення є нижчим, ніж в цілому в країнах ЄС, рівень ВВП на душу населення – середній, валові витрати на R&D, як правило, вище за загальний показник по ЄС-27.

Розвиток регіонів, які відстають, представлено в динаміці за 2011-2020 рр. на рис. 1 та 2.

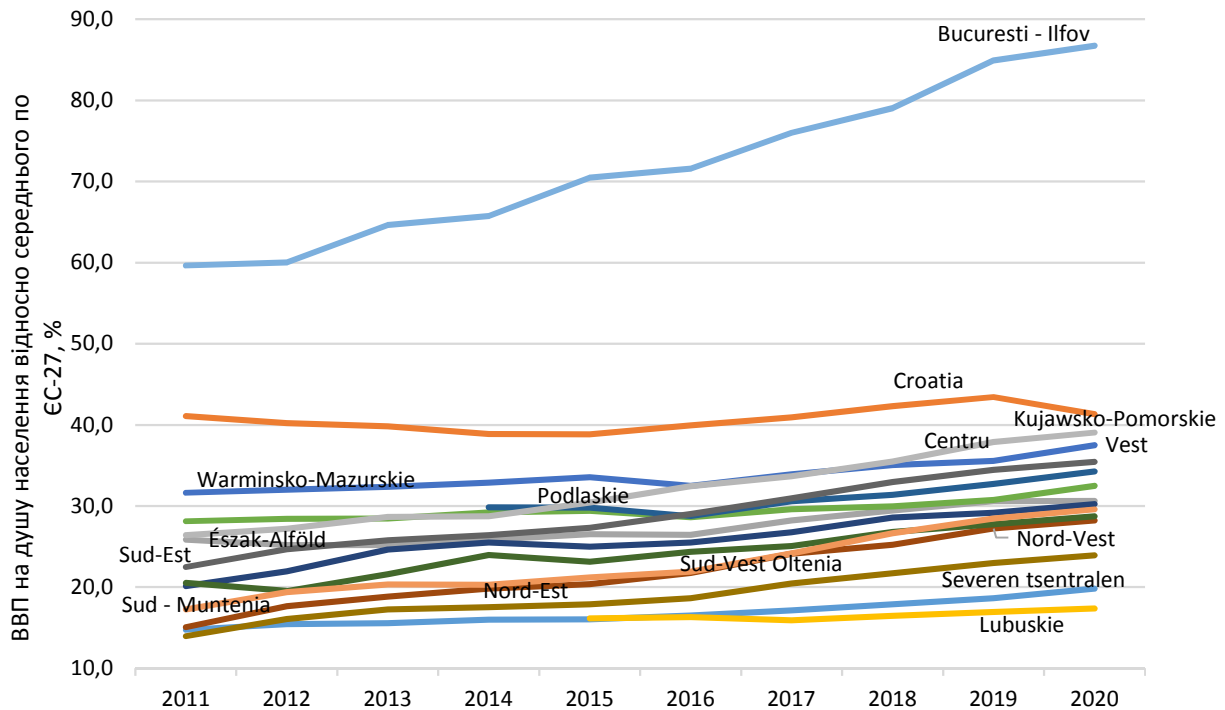

Рис. 1. Динаміка ВВП на душу населення в регіонах, які відстають, з низьким доходом

Розраховано та складено автором за: [14; 15; 16].

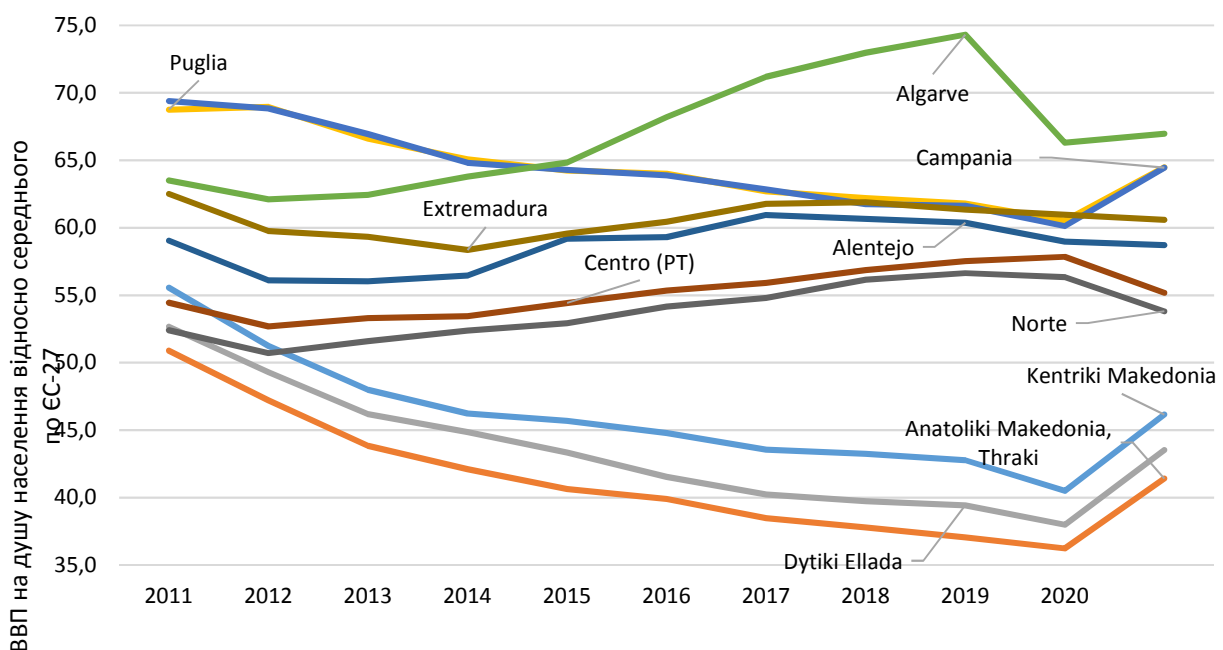

Рис. 2. Динаміка ВВП на душу населення в регіонах, які відстають, з низьким зростанням

Розраховано та складено автором за: [14; 15; 16].

Графіки демонструють, що:

(1) в більшості регіонів, які відстають, з низьким доходом показник ВВП на душу населення відносно середнього в ЄС демонстрував поступове зростання ще до запровадження підходу смарт-спеціалізації. В цілому можна зазначити, що за період з 2011 по 2019 р. (до поширення COVID-19 у світі) цей ключовий показник поступово потрохи підвищувався в усіх регіонах. Так, ВВП на душу населення старопромислового регіону Болгарії Severen tsentralen підвищився за 10 років з 14,7 до 19,8%. Значне збільшення ВВП на душу населення відбулось лише у найбільш розвиненому регіоні Румунії, що охоплює столицю Бухарест та навколишній повіт Ілфов (Bucuresti – Ilfov);

(2) деякі регіони, наприклад туристичний Algarve (Португалія), почали зростати до запровадження підходу смарт-спеціалізації. В інших регіонах Португалії та Іспанії ВВП на душу населення підвищувався з 2014 р. Але у 2019 р., який можна вважати відносно стабільним для світової економіки, регіони Греції (Kentriki Makedonia, Anatoliki Makedonia, Thraki та Dytiki Ellada) та Італії (Puglia, Campania) мали зниження ВВП на душу населення порівняно з 2011 р.

Нестача явних доказів щодо ефективності застосування стратегії розумної спеціалізації викликає суперечливе ставлення серед науковців до стратегії через потенційні обмеження S3 для регіонів, які відстають, зокрема і старопромислових. Вони вказують на низку перешкод і викликів, які можуть заважати регіонам, особливо тим, які відстають, ідентифікувати та визначати стратегічні пріоритети та ефективно реалізовувати стратегію розумної спеціалізації, бути повною мірою залученими до міжнародних мереж досліджень та інновацій.

Аналіз зарубіжних публікацій дозволяє узагальнити ключові аспекти сучасної політики розумної спеціалізації для регіонів, які відстають, зокрема, старопромислових.

1. Смарт-спеціалізація спирається, переважно, на традиційну науково-технічну модель інновацій для регіонального економічного розвитку [17]. У зв'язку з цим вважається, що властива S3 логіка може викликати «ефект Матвія»¹, за якого великі підприємницькі/технологічні можливості та бізнес-мережі динамічних та провідних регіонів краще позиціонують ці сфери для використання можливостей програми RIS3 (Research and innovation strategies for smart specialisation). У регіонах, які відстають, такі можливості значно обмежені через, як правило,

низьку технологічну базу та слабкі соціальні і ділові мережі [17; 18]. Регіони з розвиненими інноваційними екосистемами поєднують горизонтальну та вертикальну політику. Горизонтальна політика сприяє співробітництву між університетами та промисловістю, формуванням потенціалу ключових технологій (*key enabling technologies*)², які відкривають широкі можливості нарощування промислових інновацій для вирішення соціальних проблем і створення передової сталої економіки. Вертикальна політика орієнтована на конкретні дослідницькі, інноваційні проекти та ініціативи. Так, компанія Vinnova допомагає зміцнювати інноваційний потенціал Швеції, фокусуючись на конкретних проектах в десяти сферах, які мають життєво важливе значення для сталого розвитку суспільства [20, с. 12].

Разом із тим, слід враховувати і той факт, що потоки фінансування ЄС дедалі частіше спрямовуються на посилення регіональних інноваційних систем саме у регіонах, які відстають, відповідно до пріоритетів підходу S3 [21]. До них відносяться проекти, які сприяють створенню та зміцненню інноваційних малих та середніх підприємств за допомогою послуг підтримки інновацій, державних закупівель науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), премій за інновації, дослідницької інфраструктури, організацій підтримки бізнесу, інноваційних мереж та платформ. Такі заходи зосереджені не лише на високотехнологічних секторах, а й включають підтримку більш традиційних секторів, зокрема туризм, агропродовольче, текстильне та лісове господарство. Це дає можливість низькотехнологічним секторам зосередитись на додаткових інноваціях та більш поступовій та адаптованій еволюції їх інноваційних систем. Однак, цих зусиль недостатньо для виконання завдань політики згуртування ЄС, яку підтримує підхід RIS3. Результати досліджень демонструють значні відмінності між територіями в продуктивності праці, технологічному розвитку, людському капіталі та інноваційній активності [22; 23]. Тому питання, яким чином регіони, які відстають, зокрема і старопромислові регіони ЄС, отримують переваги від принципів смарт-спеціалізації, залишається об'єктом досліджень. При цьому фокус уваги дослідників та практиків зосереджується на тому, як стратегії S3, що спираються на місцеві інноваційні досягнення, місцевий потенціал знань та компетенції, можуть привести до сталого розвитку таких територій.

¹ Ефект Матвія (Matthew effect) – феномен нерівномірного розподілу переваг, в якому сторона, яка вже ними володіє продовжує їх накопичувати і примножувати, тоді як інша, спочатку обмежена, виявляється обділена ще сильніше і, отже, має менші шанси на подальший успіх. Сам термін був уперше запропонований американським соціологом Р. Мертоном, який дав явищу таку назву по цитаті з «Притчі про таланти: в Євангелії від Матвія: ... бо всякому, що має, дасться і примножиться, а у того, що не має, відніметься і те, що має.

² Європа приділяє пріоритетну увагу дослідженням та підтримці інновацій для таких широких ключових технологій: передове виробництво; сучасні матеріали; біологічні технології; мікро/наноелектроніка та фотоніка; штучний інтелект; безпека та підключення [19].

2. Процес підприємницького відкриття у регіонах, які відстають, може призвести до блокування подальшого розвитку. Стратегія розумної спеціалізації ґрунтується на підході «підприємницького відкриття» [24] на місцевому рівні. Цей підхід спирається на ендогенний розвиток, залучення активів, які існують і є специфічними для території та можуть сприяти реалізації мети створення нових регіональних спеціалізацій [25]. «Підприємницьке відкриття» є ключовим аспектом смарт-спеціалізації. Воно реалізується завдяки інтерактивному процесу, в якому беруть участь державні та приватні суб'єкти, що обмінюються інформацією про можливі майбутні технологічні та комерційні можливості. Через процес «підприємницького відкриття» відбувається ідентифікація та визначення пріоритетів сфер державного фінансування [20]. Інтерактивний процес виникає на перетині сфер економічної діяльності. Наприклад, діяльність з переробки та аналізу великих даних для енергетичного сектору може мати широкий спектр застосування крім енергетики. Вкрай важливо, щоб цей процес визначення пріоритетів політики був як спеціально адаптований до регіону, так і орієнтований на майбутнє з виділенням ресурсів для тих секторів, технологій та видів діяльності, які пропонують регіону найкращу чи реальну можливість сформувати нову траєкторію свого економічного та промислового розвитку [12]. Тим не менш, для регіонів, що відстають, процес «підприємницького відкриття» може бути особливо складним через слабкий набір навичок та слабкі соціальні та ділові мережі, які обмежують синергію, обмін ідеями та виявлення нових комерційних можливостей. Місцева влада і зацікавлені сторони бізнесу в регіонах, які відстають, часто виявляють надмірну обережність і не схильні до ризику, в основному через відсутність досвіду успішних і широко-масштабних змін. Крім того, місцеві монополні або моносонічні позиції, що вкоренилися, також можуть блокувати процес підприємницького відкриття. Цей фактор не дозволяє використовувати весь потенціал S3 навіть за наявності амбіцій та мотивації через невідповідність між політичними прагненнями та політичними можливостями [21, с. 21].

На те, що процес підприємницького відкриття не реалізується повною мірою вказують недавні дослідження щодо характеристики регіональних європейських стратегій. У роботі [10] показано, що стратегії, зазвичай, слабо пов'язані із внутрішніми умовами кожного регіону та переважно імітують те, що роблять сусідні регіони. Незважаючи на помітні відмінності в інноваційних компетенціях між євро-

пейськими регіонами, склад набору політик, як правило, однорідний. Це суперечить суттєвим відмінностям між регіонами, розташованими в північно-західних сегментах Європи, які здебільшого характеризуються зрілими інноваційними системами, та регіонами, розташованими в південній та східній частинах Європи, де інноваційне та інституційне середовище, як правило, є набагато менш розвиненим.

3. Недостатня увага до екологічних та соціальних інновацій при розробці політики смарт-спеціалізації. Значна увага до науково-технічних моделей інновацій та підприємницької діяльності призвела до сумнівів, що перехід до сталого розвитку у регіонах, які відстають, може бути досягнутий завдяки реалізації стратегії смарт-спеціалізації. Зокрема це стосується відповіді на питання, що мають робити політики, коли прагнення економічної конкурентоспроможності суперечить іншим аспектам соціального благополуччя. Цей аспект є особливо важливим у традиційних промислових регіонах через необхідність зменшення негативного впливу промислової діяльності, наприклад, забруднення вод та ґрунту промисловими стічними водами, розташування промислових відходів, викидів небезпечних речовин в атмосферу, на здоров'я місцевих мешканців [26].

Засновуючись на широкій концепції інновацій RIS3, яка пропонує не тільки інвестиції в дослідження або виробничий сектор, а також підвищення конкурентоспроможності завдяки дизайну та творчим галузям, соціальні та сервісні інновації, нові бізнес-моделі та практичні інновації [27, с. 9], К. Morgan запропонував неявну модель інновацій – соціально-екологічну. Її цілі інструментально не пов'язані із забезпеченням економічної конкурентоспроможності, а орієнтовані на важливі цілі людських потреб, таких як охорона здоров'я, освіта, соціальна допомога та сталість довкілля [28, с. 81]. На соціально-екологічній моделі інновацій будується сучасна інноваційна політика 3.0¹, яка все більше уваги приділяє зміні клімату, старінню суспільства, кризі біженців, продовольчій та енергетичній безпеці. Така політика порушує питання сталого та інклюзивного суспільства на фундаментальному рівні [30] і пов'язана із сучасними концепціями «орієнтованої на місії» інноваційної політики [31] та соціальних інновацій [32].

Інноваційна політика 3.0 передбачає залучення потенціалу науки, технологій та інновацій для задоволення потреб суспільства через досягнення Глобальних цілей – цілей Організації Об'єднаних Націй у сфері сталого розвитку. Це стосується завдань майже усіх цілей, а саме:

¹ Автори роботи [29] запропонували варіант узагальнення інноваційної політики останніх десятиліть: інноваційна політика 1.0 відноситься до повоєнної інноваційної політики в галузі науки та НДДКР, інноваційна політика 2.0 відноситься до системи інноваційної моделі з 1980-х років, поточна соціально-екологічна інноваційна політика 3.0 покликана вирішити завдання трансформації переходу до сталого розвитку.

1) забезпечення створення стійких систем виробництва продуктів харчування, що сприяють збереженню екосистем і поступово покращують якість земель та ґрунтів, у першу чергу за рахунок використання інноваційних технологій (Ціль 2);

2) створення у школах сучасних умов навчання, включаючи інклюзивне, на основі інноваційних підходів (Ціль 4);

3) зменшення обсягів скидання неочищених стічних вод, у першу чергу з використанням інноваційних технологій водоочищення на державному та індивідуальному рівнях (Ціль 6);

4) розширення інфраструктури та модернізація мережі для забезпечення надійного та сталого енергопостачання на основі впровадження інноваційних технологій (Ціль 7);

5) сприяння забезпеченню надійних та безпечних умов праці для всіх працюючих, зокрема шляхом застосування інноваційних технологій у сфері охорони праці та промислової безпеки (Ціль 8);

6) розвиток якісної, надійної, сталої та доступної інфраструктури, яка базується на використанні інноваційних технологій, у т. ч. екологічно чистих видів транспорту (Ціль 9);

7) забезпечення доступності дорожньо-транспортної інфраструктури, яка базується на використанні інноваційних технологій, зокрема через розширення форм участі держави у різних інфраструктурних проєктах (Ціль 9);

8) сприяння прискореному розвитку високо- та середньовисокотехнологічних секторів переробної промисловості, які формуються на основі використання ланцюгів «освіта – наука – виробництво» та кластерного підходу за напрямками: розвиток інноваційної екосистеми; розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій (ІКТ); застосування ІКТ в АПК, енергетиці, транспорті та промисловості; високотехнологічне машинобудування; створення нових матеріалів; розвиток фармацевтичної та біоінженерної галузей (Ціль 9);

9) створення фінансової та інституційної системи (інноваційної інфраструктури), що забезпечуватимуть розвиток наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок (Ціль 9);

10) забезпечення своєчасного оповіщення населення про надзвичайні ситуації з використанням інноваційних технологій (Ціль 11);

11) зменшення негативного впливу забруднюючих речовин, у т. ч. на довкілля міст, шляхом використання інноваційних технологій (Ціль 11);

12) забезпечення сталого використання хімічних речовин на основі інноваційних технологій та виробництв (Ціль 12);

13) зменшення обсягів утворення відходів і збільшення обсягів їх переробки та повторного використання на основі інноваційних технологій та виробництв (Ціль 12);

14) забезпечення сталого використання і захисту морських та прибережних екосистем, підви-

щення їх стійкості та відновлення на основі інноваційних технологій (Ціль 13).

Реалізація завдань Цілей сталого розвитку вимагає зусиль усіх секторів суспільства, і насамперед, на місцевому рівні: влади, бізнесу, громадянського суспільства та місцевих мешканців.

Разом із тим, провадження інноваційних моделей досягнення Глобальних цілей сталого розвитку залежить від подолання протиріч щодо зближення двох моделей інновацій – явної науково-технічної та неявної соціально-екологічної. Майбутній напрям європейської дослідницької та інноваційної політики та обсяги її фінансування намічено в новій програмі ЄС Horizon Europe. Передбачається, що на складову «Глобальні виклики та промислова конкурентоспроможність» (інші дві – «Відкрита наука» та «Відкриті інновації») буде спрямовано найбільшу частку бюджету програми – 52,7 млрд євро із загальних 97,6 млрд на програмний період 2021–2027 рр. [33]. Саме в рамках цієї складової програми реалізовуватимуться проєкти досліджень та інновацій для вирішення проблем, які впливають на повсякденне життя: від боротьби із онкологічними захворюваннями до очищення навколишнього середовища від побутового та промислового забруднення. Ймовірно, що дві моделі інновацій стануть ще більш взаємопов'язаними, оскільки складно «уявити проєкти НДДКР, які спрямовані на вирішення соціальних проблем, таких як охорона здоров'я, догляд за літніми людьми, мобільність, міста з низьким рівнем викидів вуглецю або океани без пластику, в яких не беруть участь соціально-екологічні суб'єкти як ключові гравці поряд із традиційними суб'єктами науки та техніки» [27].

У контексті регіонів, які відстають, зближення двох моделей інновацій не буде швидким процесом через протиріччя між розподілом ресурсів для реалізації проєктів з НДДКР Рамкових програм ЄС та заснованих на НДДКР заходах реалізації політики згуртованості, яка фінансується європейськими структурними та інвестиційними фондами. Рамочні фонди та фонди згуртованості принципово відрізняються. Так, за програмою «HORIZON 2020» кошти розподілялись за принципом «переваги», у той час як кошти структурних фондів для регіонів, що відстають, виділяються за принципом «необхідності». Також ці програми працюють за різним просторовим охопленням: «HORIZON 2020» фокусує увагу, переважно, на транснаціональних проєктах, а структурні та інвестиційні фонди – на національних та регіональних. Отже, координація та підтримка взаємопов'язаності поки уявляються такими, що складно досягти.

Таким чином, переосмислення підходів до розвитку старопромисливих територій стосується перегляду ролі інновацій. Критичні погляди на модель регіонального розвитку, заснованої на технологічних інноваціях, відображає напрями наукових інноваційних регіональних досліджень останнього десяти-

тиліття. Вони акцентуються на розумінні ролі інновацій у соціальних та екологічних покращеннях життя. Комплексний підхід до розвитку регіонів на основі соціально-екологічних інновацій можна знайти у роботах, пов'язаних з інноваційними дослідженнями в контексті фундаментальної економіки.

Фундаментальна економіка як новий напрям інноваційної політики для старопромислових регіонів

Місцева політика, спрямована на інклюзивний збалансований розвиток старопромислових регіонів, має враховувати не тільки промислову базу, а й соціальну структуру та бути націленою на вирішення екологічних проблем. В регіонах, які відстають, це є особливо важливим, оскільки місцева економіка складається, насамперед, з секторів «фундаментальної економіки» (англ. Foundational economy), тобто основних (переважно колективних) товарів та послуг, які є базисом повсякденного життя [34].

Фундаментальна економіка – концепція в науковій літературі та політиці, яка орієнтована на конкретну місцевість (англ. place-based policy), оскільки фокусується не на секторах економіки знань, а на сферах, які забезпечують населення соціальними благами та послугами, що складають основу повсякденного цивілізованого життя. До них відносяться: надання послуг через труби та кабелі, мережі та відгалуження, що розподіляють воду, електроенергію, газ, телекомунікації, банківські послуги та продукти харчування, послуги початкової та середньої освіти, охорони здоров'я, догляду за дітьми та людьми похилого віку [35, с. 15].

Концепція фундаментальної економіки ґрунтується на таких ідеях.

1. Основна проблема підходу до розвитку територій, заснованого на високих технологіях, полягає в тому, що ці галузі фактично складають незначну частку економічної діяльності території, що робить малоімовірним успіх стратегій, сфокусованих на технологічних інноваціях у більшості регіонів. Дослідники вказують на відносно обмежену частку високотехнологічних галузей з точки зору зайнятості та доданої вартості [36; 37]. Натомість передбачається, що «важливі для добробуту товари та послуги» [37, с. 19] мають займати центральне місце у зусиллях економічного розвитку, оскільки відсутність таких послуг обмежує можливості громадян вести гідне життя. Добробут громадян менше залежить від індивідуального і більше від суспільного споживання основних (базових) товарів та послуг. Індивідуальне споживання залежить від ринкового доходу, в той час як базове споживання – від соціальної інфраструктури та мереж доставки, які не створюються автоматично, навіть зі зростанням доходів індивідуумів.

2. Фундаментальна економіка пропонує підхід до вирішення проблеми регіонального розвитку, пов'язаної із соціальною поляризацією. Фундаментальні галузі переважно є нерухомими і прив'язаними до регіонального масштабу, вони меншою мірою стають об'єктами конкуренції між регіональною владою, що може призвести до передачі значних державних ресурсів елітним групам [38]. До того ж акцент на забезпеченні належних умов праці в фундаментальних галузях, зокрема, гідної заробітної плати, може покращити умови життя значної частини працездатного населення, у тому числі багатих людей, зайнятих у професіях, які були малооплачуваними та характеризувалися непривабливими умовами праці. Нарешті, забезпечення якості та доступності послуг, які є важливими для всіх, покращить умови життя широких верств населення, зокрема, соціально маргіналізованих груп та людей, не зайнятих на ринку праці [39].

3. В рамках фундаментальної економіки характерною роллю державної політики має бути забезпечення основних послуг для всіх громадян (а не обсяг економічного зростання та робочих місць). Якщо метою є благополуччя громадян, то політика на національному та регіональному рівнях має бути переорієнтована на базове споживання та забезпечення загального мінімального доступу та якості. Однак це може бути досягнуто лише за умов збереження територіальності базової економіки, що останнім часом становиться складніше досягти через оцифрування багатьох послуг та появу технологічних можливостей надання їх на відстані. З одного боку, це пропонує більш широкий спектр послуг периферійним регіонам, які в іншому випадку могли б зіткнутися з повним зникненням послуг [40], а з іншого – призводить до ризиків соціальної ізоляції через цифровий розрив [41]. Оцифрування послуг може призвести до просторової концентрації виробництва та використання деяких базових послуг через переміщення їх з периферії до міських центрів. У технологічно розвинених країнах це стосується навіть громадського транспорту, де проводяться випробування безпілотних автобусів та капсул [42].

4. Як місцева політика, що зорієнтована на інклюзивний сталий розвиток, фундаментальна економіка має пропонувати підходи до забезпечення екологічної сталості. Дослідники визнають і той факт, що фундаментальна економіка поки не здатна оптимізувати взаємодію соціальних та екологічних аспектів [43]. Так, стверджується, що споживання деяких базових послуг, таких як освіта та охорона здоров'я меншою мірою залежить від довгих вуглецевих ланцюжків постачання [44]. Прихильники фундаментальної економіки визнають, що не існує і не може бути універсальних підходів щодо того, які послуги слід вважати основними. Скоріше це визначається інституційними, географічними, історичними та культурними чинниками. Території мають встановлювати власні основні пріоритети. Так, для

старопромислових характерним є наявність ділянок або об'єктів, які є покинутими, мають проблеми екологічного забруднення та потребують проведення низки заходів для подальшого ефективного використання з метою соціального та економічного розвитку території. Такі об'єкти становлять ризик для навколишнього середовища і здоров'я мешканців, оскільки є джерелами забруднення підземних вод, землі та повітря, а у разі знаходження занедбаних будівель – існує високий ризик аварій та підвищення рівня злочинності. Це значно ускладнює надання якісних соціальних та екосистемних послуг. Ревіталізація таких об'єктів сприятиме покращенню стану довкілля, зниженню ризику погіршення здоров'я місцевих мешканців, зростанню цін на нерухомість, прибуттю нових талановитих людей до регіонів, які будуть користуватися екосистемними послугами, зберігати їх та тим самим сприяти економічному розвитку місцевих громад.

Отже, фундаментальне мислення в його нинішньому вигляді не пропонує переконливих відповідей на всі основні проблеми регіонального розвитку. Разом із тим воно має переваги в порівнянні з підходами до регіонального розвитку, орієнтованими на явну науково-технічну модель інновацій. Тому всі поточні обмеження, з якими стикається фундаментальна економіка, мають бути максимально враховані при її практичній реалізації.

Висновки та рекомендації для України.

Узагальнено сучасні погляди на переосмислення підходів до розвитку старопромислових територій у ЄС. Вони базуються на критичній оцінці політики смарт-спеціалізації, яка спирається, переважно, на традиційну науково-технічну модель інновацій, та зосереджується на неявній соціально-екологічній моделі, що передбачає залучення потенціалу науки, технологій та інновацій для задоволення потреб суспільства через досягнення завдань цілей Організації Об'єднаних Націй у сфері сталого розвитку.

Комплексний підхід до розвитку регіонів на основі соціально-екологічних інновацій надає концепція фундаментальної економіки, яка фокусується не на секторах економіки знань, а на сферах, які забезпечують населення основними соціальними благами та послугами.

Для України підхід фундаментальної економіки заслуговує на увагу з таких причин:

1. За час війни в Україні визначилися тимчасово окуповані, прифронтові та тиллові типи територій. Повоєнне відновлення громад залежатиме від особливостей кожного типу територій, напрямів подолання негативних тенденцій, які мали місце у їх розвитку раніше, та пошуку відповідей на нові виклики, з якими нині стикається економіка, соціальна та екологічна сфера кожної території. Перш за все, увага приділятиметься створенню гідних умов життя та розвитку мешканців, будівництву житла для розселення людей, які втратили свої будинки внаслідок

війни, відновленню пошкоджених інфраструктурних об'єктів, об'єктів надання медичних, освітніх та адміністративних послуг, критичної інфраструктури у сфері тепло-, енерго- та водопостачання. Це особливо ускладнюється у традиційних промислових регіонах, які переважно, розташовані на сході країни і зазнали найбільших руйнувань. До того ж, саме з таких територій зараз відбувається релокація підприємств до більш безпечних регіонів. З одного боку, це дозволяє зберегти виробничі потужності, а з іншого – може значно поглибити регіональну нерівність, особливо у разі неповернення промислових підприємств до попереднього місця розташування у повоєнний період.

2. Внутрішній ринок ЄС передбачає забезпечення вільного руху товарів, осіб, послуг і капіталу, що закріплене у міжнародних угодах, укладених між державами-членами ЄС, зокрема в Договорі про функціонування Європейського Союзу [45]. Вже наразі відбувається переміщення людей та бізнесу з України за кордон. Підприємці прагнуть використати можливість інтеграції в бізнес-середовище та ринок Європейського Союзу для розвитку, відкриваючи офіс або релокуючи частину бізнесу в європейську країну. Наша держава на національному та регіональному рівнях стикнеться у подальшому з серйозним ризиком програти у жорсткій конкуренції за використання мобільних факторів виробництва. Тому поряд із вдосконаленням регуляторного середовища для стимулювання бізнесу важливим є забезпечення створення і підтримки повноцінного життєвого середовища, надання якісних та доступних публічних послуг в регіонах, тобто створення комфортних умов для фізичної і розумової діяльності людини, спрямованої на досягнення корисного результату.

Отже, необхідним є забезпечення рівноваги між стратегічним плануванням розвитку регіонів на принципах смарт-спеціалізації, заснованої на технологічних інноваціях, та фундаментальної економіки, яка базується на неявній соціально-екологічній моделі інновацій. Зважаючи на різні типи регіонів України, необхідність відновлення територій, особливо у регіонах зі значними руйнуваннями, підходи до досягнення такої рівноваги та встановлення пріоритетних значень для розвитку будуть різними, що слід враховувати при розробці стратегій регіонального розвитку на 2024-2027 роки.

Реалізація запропонованого підходу дозволить старопромисловим регіонам України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення ефективно відбудувати економіку, соціальну та екологічну сферу на якісно новій основі й забезпечити високий рівень конкурентоспроможності в умовах євроінтеграції, не може бути сформований раз і назавжди. Такий підхід до стратегічного планування має постійно розвиватися й удосконалюватися. При цьому індустріалізацію слід розглядати як основний шлях забезпечення успішного економічного роз-

виту на національному та регіональному рівнях. Українська промисловість зберігає певні можливості для здійснення переходу на новий технологічний рівень завдяки впровадженню у співпраці з європейськими партнерами нових цифрових і кіберфізичних технологій, які сприятимуть вирішенню, у тому числі, екологічних проблем. Старопромислові регіони мають використовувати як науково-технічну, так і

соціально-екологічну моделі інновацій, навіть якщо перша являє невелику частку регіональної зайнятості.

Напрями подальших досліджень стосуватимуться галузевих особливостей традиційних промислових територій в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення в контексті реалізації стратегій смарт-спеціалізації.

Література

1. European Commission. (2020). A European Industrial Strategy. A new Industrial Strategy for a globally competitive, green and digital Europe. March.
2. European Commission. (2021). The Just Transition Mechanism: making sure no one is left behind. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en.
3. Economist. (2016). Place-based economic policies as a response to populism. The Economist December 15th 2016.
4. Rodríguez-Pose A. The revenge of the places that don't matter (and what to do about it). *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*. 2018. №1. 11 (1). P. 189-209. DOI: <https://doi.org/10.1093/cjres/rsx024>.
5. Barca F. An agenda for a reformed Cohesion Policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations (Independent report prepared at the request of the European Commissioner for Regional Policy, Danuta Hübner). Brussels: European Commission, 2009.
6. Foray D., David P. A., Hall B. H. Smart specialization. From academic idea to political instrument, the surprising career of a concept and the difficulties involved in its implementation (MTEI Working Paper, November). Lausanne: MTEI, 2011.
7. McCann P., Ortega-Argilés R. Smart specialization, regional growth and applications to European Union Cohesion Policy. *Regional Studies*. 2015. Vol. 49(8). P. 1291-1302. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2013.799769>.
8. Kroll H. Efforts to implement smart specialization in practice – Leading unlike horses to the water. *European Planning Studies*. 2015. Vol. 23(10). P. 2079-2098. DOI: <https://doi.org/10.1080/09654313.2014.1003036>.
9. Asheim B., Grillitsch M., & Trippel M. Smart specialization as an innovation-driven strategy for economic diversification: Examples from Scandinavian regions. *Papers in Innovation Studies*. 2016. №23. P. 73-97.
10. Varga A., Szabó N., Sebestyén T. Economic impact modelling of smart specialization policy: Which industries should prioritization target? *Regional Science*. 2020. Vol. 99. Iss. 5. P. 1367-1388. DOI: <https://doi.org/10.1111/pirs.12529>.
11. European Commission. (2017). 'Economic challenges of lagging regions. final report. Brussels. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/challenges_lagging/econ_challenges_lagging_en.pdf.
12. Barzotto M., Corradini C., Fai F. M., Labory S., Tomlinson P.R. Revitalising lagging regions: Smart Specialisation and Industry 4.0. *Regional Studies Policy Impact Books*. 2019. Vol. 1. № 2. Taylor & Francis. DOI: <https://doi.org/10.1080/2578711X.2019.1621099>.
13. European Commission. RIS3 in Lagging regions. URL: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/lagging-regions>.
14. Eurostat. Gross domestic product (GDP) at current market prices by NUTS 2 region. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10r_2gdp/default/table?lang=en.
15. Eurostat. Population on 1 January by age, sex and NUTS 2 region. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_r_d2jan/default/table?lang=en.
16. Eurostat. Intramural R&D expenditure (GERD) by NUTS 2 regions. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tgs00042/default/table?lang=en>.
17. Hassink R., & Gong H. Six critical questions about smart specialization. *European Planning Studies*. 2019. №27. P. 2049-2065. DOI: <https://doi.org/10.1080/09654313.2019.1650898>.
18. Rodríguez-Pose A. Do institutions Matter for regional development? *Regional Studies*. 2013. №47(7). P. 1034-1047. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2012.748978>.
19. EU. 2021. Key enabling technologies. URL: https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/research-area/industrial-research-and-innovation/key-enabling-technologies_en.
20. Asheim B. Smart specialisation, innovation policy and regional innovation systems: what about new path development in less innovative regions? Innovation: *The European Journal of Social Science Research*. 2018. №32(1). P. 1-18. DOI: <https://doi.org/10.1080/13511610.2018.1491001>
21. McCann P., & Raquel Ortega-Argilés R. Perspectives on smart specialisation policies in lagging regions. In Revitalising lagging regions: Smart specialisation and industry 4.0. *Regional studies policy impact books*. 2019. Vol. 1(2). P. 17-27. Taylor & Francis. DOI: <https://doi.org/10.1080/2578711X.2019.1621098>.
22. Rigby D. L., Roesler Ch., Kogler D., Boschma R., Balland P.-A. Do EU regions benefit from Smart Specialisation principles? *Regional Studies*. 2022. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2022.2032628>.
23. Burger M. J., Kounetas K., Napolitano O., Stavropoulos S. Do innovation and human capital actually narrow the technology gap? Champions and laggards of European regional productive performance. *Regional Studies*. 2021. №56(10). P.1655-1670. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2021.2000596>.
24. Rodrik D. Industrial policy for the 21st century. John F Kennedy School of Government. 2004. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.617544>.
25. Foray D. The economic fundamentals of Smart Specialisation. In the Theory and Practice of Smart Specialization, Academic Press, 2013. (pp. 37-50). DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-804137-6.00002-4>.
26. Wan X., Yang X., Wen Q., Gang J., Gan L. Sustainable Development of Industry-Environmental System Based on Resilience Perspective. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020. №17(2). P. 645. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph17020645>.

27. Foray D., Goddard J., Beldarrain XG., Landabaso M., McCann P., Morgan K., Nauwelaers C. and Ortega-Argilés R. Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS3). Brussels: European Commission. 2012.
28. Morgan K. The future of place-based innovation policy (as if 'lagging regions' really mattered). *Regional Studies Policy Impact Books*. 2019. № 1(2). P. 79–89. DOI: <https://doi.org/10.1080/2578711X.2019.1621103>.
29. Schot J., Steinmueller W. E. Three frames for innovation policy: R&D, systems of innovation and transformative change. *Research Policy*. 2018. №47. P. 1554–1567. doi: <https://doi.org/10.1016/j.respol.2018.08.011>.
30. Coenen L., Morgan K. Evolving geographies of innovation: existing paradigms, critiques and possible alternatives. *Norsk Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography*. 2019. № 74(1). P. 13–24. DOI: <https://doi.org/10.1080/00291951.2019.1692065/>.
31. Mazzucato M. Mission-Oriented Research & Innovation in the European Union A problem-solving approach to fuel innovation-led growth. European Commission, 2018. 34 p.
32. MacCallum D., Moulaert F., Hillier J., & Vicari S. Social Innovation and Territorial Development. Surrey: Ashgate Publishing Limited, 2009. 23 p.
33. European Commission. (2018). EU Budget for the Future: Horizon Europe. Brussels: European Commission.
34. Bowman A., Froud J., Johal S., Leaver A., Williams K. Reframing industrial policy. In D. Bailey, K. Cowling, P. R. Tomlinson (Eds.). *New perspectives on industrial policy for a Modern Britain*. Oxford University Press, 2015. P. 60–78. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198706205.003.0004>.
35. Foundational Economy Collective. Foundational economy: The infrastructure of everyday life. Manchester University Press, 2018. 208 p.
36. Hansen T. The Danish fabricated metal industry: A competitive medium-low-tech industry in a high-wage country. *Danish Journal of Geography*. 2010. № 110(1). P. 65–80. DOI: <https://doi.org/10.1080/00167223.2010.10669497>.
37. Hansen T., Winther L. Innovation, regional development and relations between high- and low-tech industries. *European Urban and Regional Studies*. 2011. №18(3). P. 321–339. DOI: <https://doi.org/10.1177/0969776411403990>.
38. Rodríguez-Pose A., Arbiz G. Strategies of waste: Bidding wars in the Brazilian automobile sector. *International Journal of Urban & Regional Research*. 2001. №25(1). P. 134–154. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00302>.
39. Hansen T. The foundational economy and regional development. *Regional Studies*. 2022. №56(6). P. 1033–1042. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2021.1939860>.
40. Autti O., Hyry-Beihammer E. K. School closures in Rural Finnish communities. *Journal of Research in Rural Education*. 2014. №29. P. 1–17.
41. Gulbrandsen K. S., Sheehan M. Social exclusion as human insecurity: A human Cybersecurity framework applied to the European High north. In M. Salminen, G. Zojer, & K. Hossain (Eds.). *Digitalisation and human security: A multi-disciplinary approach to Cybersecurity in the European High north*. Springer, 2020. P. 113–140. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-48070-7_5.
42. Hansen T. The foundational economy and regional development. *Regional Studies*. 2022. № 56(6). P. 1033–1042. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2021.1939860>.
43. Scherer L., Behrens P., De Koning A., Heijungs R., Sprecher B., Tukker A. Trade-offs between social and environmental Sustainable Development Goals. *Environmental Science & Policy*. 2018. №90. P. 65–72. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2018.10.002>.
44. Sayer A. Moral economy, the foundational economy and decarbonisation. *Renewal: Journal of Labour Politics*. 2019. №27. P. 40–46.
45. Верховна Рада України. Консолідовані версії договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/C 83/01). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06?find=1&text=%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F+26#w1.

References

1. European Commission. (2020). A European Industrial Strategy. A new Industrial Strategy for a globally competitive, green and digital Europe. March.
2. European Commission. (2021). The Just Transition Mechanism: making sure no one is left behind. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en.
3. Economist. (2016). Place-based economic policies as a response to populism. *The Economist* December 15th 2016.
4. Rodríguez-Pose, A. (2018). The revenge of the places that don't matter (and what to do about it). *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 11 (1), pp. 189–209. DOI: <https://doi.org/10.1093/cjres/rsx024>.
5. Barca, F. (2009). An agenda for a reformed Cohesion Policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations (Independent report prepared at the request of the European Commissioner for Regional Policy, Danuta Hübner). Brussels, European Commission.
6. Foray, D., David, P. A., Hall, B. H. (2011). Smart specialization. From academic idea to political instrument, the surprising career of a concept and the difficulties involved in its implementation (MTEI Working Paper, November). Lausanne, MTEI.
7. McCann, P., Ortega-Argilés, R. (2015). Smart specialization, regional growth and applications to European Union Cohesion Policy. *Regional Studies*, 49(8), pp. 1291–1302. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2013.799769>.
8. Kroll, H. (2015). Efforts to implement smart specialization in practice – Leading unlike horses to the water. *European Planning Studies*, 23(10), pp. 2079–2098. DOI: <https://doi.org/10.1080/09654313.2014.1003036>.
9. Asheim, B., Grillitsch, M., & Tripl, M. (2016). Smart specialization as an innovation-driven strategy for economic diversification: Examples from Scandinavian regions. *Papers in Innovation Studies*, 23, pp. 73–97.
10. Varga, A., Szabó, N., Sebestyén, T. (2020). Economic impact modelling of smart specialization policy: Which industries should prioritization target? *Regional Science*, Vol. 99, Iss. 5, pp. 1367–1388. DOI: <https://doi.org/10.1111/pirs.12529>.
11. European Commission. (2017). 'Economic challenges of lagging regions. final report. Brussels. Retrieved from https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/challenges_lagging/econ_challenges_lagging_en.pdf.
12. Barzotto, M., Corradini, C., Fai, F. M., Labory, S., Tomlinson, P.R. (2019). Revitalising lagging regions: Smart Specialisation and Industry 4.0. *Regional Studies Policy Impact Books*, Vol. 1, No. 2, Taylor & Francis. DOI: <https://doi.org/10.1080/2578711X.2019.1621099>.

13. European Commission. RIS3 in Lagging regions. Retrieved from <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/lagging-regions>.
14. Eurostat. Gross domestic product (GDP) at current market prices by NUTS 2 region. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10r_2gdp/default/table?lang=en.
15. Eurostat. Population on 1 January by age, sex and NUTS 2 region. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_r_d2jan/default/table?lang=en.
16. Eurostat. Intramural R&D expenditure (GERD) by NUTS 2 regions. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tgs00042/default/table?lang=en>.
17. Hassink, R., & Gong, H. (2019). Six critical questions about smart specialization. *European Planning Studies*, 27, pp. 2049–2065. DOI: <https://doi.org/10.1080/09654313.2019.1650898>.
18. Rodríguez-Pose, A. (2013). Do institutions Matter for regional development? *Regional Studies*, 47(7), pp. 1034–1047. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2012.748978>.
19. EU. (2021). Key enabling technologies. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/research-area/industrial-research-and-innovation/key-enabling-technologies_en.
20. Asheim, B. (2018). Smart specialisation, innovation policy and regional innovation systems: what about new path development in less innovative regions? *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 32(1), pp. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1080/13511610.2018.1491001>.
21. McCann, P., & Raquel Ortega-Argilés, R. (2019). Perspectives on smart specialisation policies in lagging regions. In *Revitalising lagging regions: Smart specialisation and industry 4.0. Regional studies policy impact books*, Vol. 1(2), pp. 17–27. Taylor & Francis. DOI: <https://doi.org/10.1080/2578711X.2019.1621098>.
22. Rigby, D. L., Roesler, Ch., Kogler, D., Boschma, R., Balland, P.-A. (2022). Do EU regions benefit from Smart Specialisation principles? *Regional Studies*. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2022.2032628>.
23. Burger, M. J., Kounetas, K., Napolitano, O., Stavropoulos, S. (2021). Do innovation and human capital actually narrow the technology gap? Champions and laggards of European regional productive performance. *Regional Studies*, 56(10), pp. 1655–1670. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2021.2000596>.
24. Rodrik, D. (2004). Industrial policy for the 21st century. John F Kennedy School of Government. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.617544>.
25. Foray, D. (2013). The economic fundamentals of Smart Specialisation. In *The Theory and Practice of Smart Specialization*. Academic Press. (pp. 37–50). DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-804137-6.00002-4>.
26. Wan, X., Yang, X., Wen, Q., Gang, J., Gan, L. (2020). Sustainable Development of Industry-Environmental System Based on Resilience Perspective. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(2), pp. 645. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph17020645>.
27. Foray, D., Goddard, J., Beldarrain, X. G., Landabaso, M., McCann, P., Morgan, K., Nauwelaers, C. and Ortega-Argilés, R. (2012). Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisation (RIS3). Brussels, European Commission.
28. Morgan, K. (2019). The future of place-based innovation policy (as if ‘lagging regions’ really mattered). *Regional Studies Policy Impact Books*, 1(2), pp. 79–89. DOI: <https://doi.org/10.1080/2578711X.2019.1621103>.
29. Schot, J., Steinmueller, W. E. (2018). Three frames for innovation policy: R&D, systems of innovation and transformative change. *Research Policy*, 47, pp. 1554–1567. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.respol.2018.08.011>.
30. Coenen, L., Morgan, K. (2019). Evolving geographies of innovation: existing paradigms, critiques and possible alternatives. *Norsk Geografisk Tidsskrift-Norwegian Journal of Geography*, 74(1), pp. 13–24. DOI: <https://doi.org/10.1080/00291951.2019.1692065/>.
31. Mazzucato, M. (2018). Mission-Oriented Research & Innovation in the European Union A problem-solving approach to fuel innovation-led growth. European Commission. 34 p.
32. Maccallum, D., Moulaert, F., Hillier, J. & Vicari, S. (2009). *Social Innovation and Territorial Development*. Surrey, Ashgate Publishing Limited. 23 p.
33. European Commission. (2018). *EU Budget for the Future: Horizon Europe*. Brussels: European Commission.
34. Bowman, A., Froud, J., Johal, S., Leaver, A., Williams, K. (2015). Reframing industrial policy. In D. Bailey, K. Cowling, P. R. Tomlinson (Eds.). *New perspectives on industrial policy for a Modern Britain*. (pp. 60–78). Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198706205.003.0004>.
35. Foundational Economy Collective. (2018). *Foundational economy: The infrastructure of everyday life*. Manchester University Press. 208 p.
36. Hansen, T. (2010). The Danish fabricated metal industry: A competitive medium-low-tech industry in a high-wage country. *Danish Journal of Geography*, 110(1), pp. 65–80. DOI: <https://doi.org/10.1080/00167223.2010.10669497>.
37. Hansen, T., Winther, L. (2011). Innovation, regional development and relations between high- and low-tech industries. *European Urban and Regional Studies*, 18(3), pp. 321–339. DOI: <https://doi.org/10.1177/0969776411403990>.
38. Rodríguez-Pose, A., Arbix, G. (2001). Strategies of waste: Bidding wars in the Brazilian automobile sector. *International Journal of Urban & Regional Research*, 25(1), pp.134–154. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00302>.
39. Hansen, T. (2022). The foundational economy and regional development. *Regional Studies*, 56(6), pp. 1033–1042. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2021.1939860>.
40. Autti, O., Hyry-Beihammer, E. K. (2014). School closures in Rural Finnish communities. *Journal of Research in Rural Education*, 29, pp.1–17.
41. Gulbrandsen, K. S., Sheehan, M. (2020). Social exclusion as human insecurity: A human Cybersecurity framework applied to the European High north. In M. Salminen, G. Zojer, & K. Hossain (Eds.). *Digitalisation and human security: A multi-disciplinary approach to Cybersecurity in the European High north*. (pp. 113–140). Springer. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-48070-7_5.
42. Hansen, T. (2022) The foundational economy and regional development. *Regional Studies*, 56(6), pp. 1033–1042. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2021.1939860>.
43. Scherer, L., Behrens, P., De Koning, A., Heijungs, R., Sprecher, B., Tukker, A. (2018). Trade-offs between social and environmental Sustainable Development Goals. *Environmental Science & Policy*, 90, pp. 65–72. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2018.10.002>.

44. Sayer, A. (2019). Moral economy, the foundational economy and decarbonisation. *Renewal: Journal of Labour Politics*, 27, pp. 40–46.

45. Konsolidovani versii dohovoru pro Yevropeyskiy Soiuz ta Dohovoru pro funktsionuvannya Yevropeiskoho Soiuzu (2010/S 83/01) [Consolidated versions of the Treaty on the European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union (2010/C 83/01)]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06?find=1&text=%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F+26#w1 [in Ukrainian].

Солдак М. О. Особливості відновлення старопромислових територій в контексті Глобальних цілей та реалізації стратегій смарт-спеціалізації

Виклики, пов'язані із воєнними діями та подальшим повоєнним відновленням, зовнішніми і внутрішніми факторами функціонування вітчизняних галузей промисловості потребують науково обґрунтованих концептуальних положень ревіталізації старопромислових територій на нових принципах стратегічного планування та в контексті Глобальних цілей сталого розвитку.

Метою статті є узагальнення сучасних поглядів на переосмислення підходів до розвитку старопромислових територій у Європейському Союзі та визначення напрямів відновлення старопромислових територій України в контексті Глобальних цілей та реалізації стратегій смарт-спеціалізації в умовах повоєнного відновлення.

У Європейському Союзі нові погляди базуються на критичній оцінці політики смарт-спеціалізації, яка спирається, переважно, на традиційну науково-технічну модель інновацій, та фокусується на неявній соціально-екологічній моделі, що передбачає залучення потенціалу науки, технологій та інновацій для задоволення потреб суспільства через досягнення завдань цілей Організації Об'єднаних Націй у сфері сталого розвитку.

Комплексний підхід до переосмислення розвитку регіонів на основі соціально-екологічних інновацій надає концепція фундаментальної економіки. Вона ґрунтується не на секторах економіки знань, а на сферах, які забезпечують населення основними соціальними благами та послугами, що складають основу повсякденного цивілізованого життя.

Повоєнне відновлення громад в Україні буде зосереджено, перш за все, на досягненні соціального благополуччя, яке має стати основною метою інноваційної політики. Тому необхідним є забезпечення рівноваги між стратегічним плануванням розвитку регіонів на принципах смарт-спеціалізації, заснованої на технологічних інноваціях, та фундаментальної економіки, яка базується на неявній соціально-екологічній моделі інновацій. Підходи до досягнення такої рівноваги та встановлення пріоритетних значень для розвитку будуть різними, зважаючи на різні типи регіонів України (тимчасово окуповані, прифронтові та тиллові). Це слід враховувати при розробці стратегій регіонального розвитку на 2024–2027 роки.

Ключові слова: старопромислові території, смарт спеціалізація, Глобальні цілі, промисловість, інновації, повоєнне відновлення.

Soldak M. Peculiarities of Restoration of Old Industrial Areas in the Context of Global Goals and Implementation of Smart Specialization Strategies

Challenges associated with military activities and subsequent post-war reconstruction, external and internal factors of the functioning of domestic industries require scientifically grounded conceptual provisions for the revitalization of old industrial areas based on new principles of strategic planning and in the context of the Global Goals of Sustainable Development.

The purpose of the article is to summarize modern views on the rethinking of approaches to the development of old industrial areas in the European Union and to determine directions for the restoration of old industrial areas of Ukraine in the context of the Global Goals and the implementation of smart specialization strategies in the conditions of post-war recovery.

In the European Union, new views are based on a critical evaluation of the smart specialization policy, which relies mainly on the traditional scientific and technical model of innovation, and focuses on an implicit social-ecological model, which provides for the involvement of the potential of science, technology and innovation to meet the needs of society through achieving the goals of the United Nations in the sphere of sustainable development.

A comprehensive approach to rethinking the development of regions on the basis of socio-ecological innovations is provided by the conception of fundamental economics. It is based not on sectors of the knowledge economy, but on areas that provide the population with basic social goods and services that form the basis of everyday civilized life.

The post-war recovery of communities in Ukraine will be focused, first of all, on achieving social well-being, which should become the main goal of innovative policy. Therefore, it is necessary to ensure a balance between the strategic planning of the development of regions based on the principles of smart specialization, grounded on technological innovations, and the fundamental economy, which is based on an implicit socio-ecological model of innovation. Approaches to achieving such a balance and establishing priority values for development will be different, taking into account different types of regions of Ukraine (temporarily occupied, front-line and rear). This should be taken into account when developing regional development strategies for 2024–2027.

Keywords: old industrial areas, smart specialization, Global Goals, industry, innovation, post-war recovery.

